

The Gleaner

Vol 15 (1979)

Γκυς - Κεύνος - Κοραΐς

Ιφιγένεια Αναστασιάδη

doi: [10.12681/er.360](https://doi.org/10.12681/er.360)

To cite this article:

Αναστασιάδη Ι. (1979). Γκυς - Κεύνος - Κοραΐς. *The Gleaner*, 15, 253–260. <https://doi.org/10.12681/er.360>

ΓΚΥΣ - ΚΕΥΝΟΣ - ΚΟΡΑΗΣ

Τὸ φθινόπωρο τοῦ 1789 ὁ Γκὺς μαζί με τὸν Octave Choiseul-Gouffier ξεκίνησαν γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Γιὰ νὰ περάσει ἡ ὥρα τους στὸ ταξίδι καὶ γιὰ νὰ μυηθεῖ ὁ νεαρὸς Choiseul-Gouffier στὰ Ὀδοιπορικὰ γιὰ τὸν ἑλλαδικὸ χῶρο διαβάζουν τὸ «Voyage Pittoresque de la Grèce», τὸ «Voyage du Jeune Anacharsis» κ.ἄ. Διαβάζουν ὅμως καὶ τὶς «Recherches Philosophiques sur les Grecs» τοῦ Πάβιου καὶ ὁ Γκὺς ὑπόσχεται πὼς θὰ ἐπωφεληθεῖ ἀπὸ τὴν καινούργια του παραμονὴ στὴν Ἑλλάδα γιὰ νὰ ἀπαντήσει κατὰλληλα στὸν Ὁλλανδὸ φιλόσοφο. Τὸ παίρνει μάλιστα τόσο κατὰκαρδα ὥστε νὰ σημειώσει πὼς δὲ χρειάζεται κανὲν νὰ ἀναλάβουν ἄλλοι τὸ ρόλο αὐτὸ — τόσο γερὸ θὰ εἶναι τὸ μάθημα ποὺ θὰ τοῦ δώσει. Ἔτσι μπορούμε νὰ ποῦμε πὼς χρωστοῦμε τῇ «Suite du Voyage Littéraire» στὶς «Recherches Philosophiques» τοῦ Πάβιου¹. Ὁπωσδήποτε ὅμως δὲν εἶναι ὁ πόντος τῆς προσωπικῆς ἐκδίκησης ποὺ ἀναγκάζει τὸν Γκὺς νὰ καταπιαστεῖ μετὰ τὴν κριτικὴ καὶ στὴ συνέχεια μετὰ τὴν ἀνάλυση τῶν θεωριῶν τοῦ Πάβιου. Γιὰ νὰ ἀποδείξει μάλιστα ὅτι τὸ ἔργο του, τὸ «Voyage Littéraire de la Grèce», ἀπὸ τὰ πιὸ ἀτιποτένια βιβλία, ὅπως τὸ κατηγορήσει ὁ Πάβιος, δὲν εἶναι τὸ μόνο ποὺ ἀδικοκρίθηκε ἀπὸ τὸν Ὁλλανδὸ φιλόσοφο, μαζεύει ὑπομονητικὰ ὅλα τὰ ὀνόματα τῶν ἀρχαίων ἢ νέων συγγραφέων ποὺ κρίνει ὁ Πάβιος στοὺς δύο τόμους τοῦ ἔργου του καὶ τὰ παραθέτει σὲ περισσότερα ἀπὸ 60 λήμματα. Ἡ μέθοδος τοῦ Γκὺς κλιμακώνεται ὡς ἐξῆς: παίρνει τὸ κείμενο τοῦ Paw καὶ προσπαθεῖ στὴν ἀρχὴ νὰ κρίνει τὸ ὕφος καὶ τὴν ποιότητα τῆς γλώσσας τοῦ Ὁλλανδοῦ πάστορα ποὺ, γράφοντας στὰ γαλλικά, κάνει ὀρισμένα λάθη. Ἐπειτα προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξει ὅτι ὁ Πάβιος συχνὰ παρανόησε ὅτι

1. Ὅταν τελειώνει τὸ πρῶτο μέρος τοῦ ὀδοιπορικοῦ του — Κωνσταντινούπολη, Αἰγαῖο, Ἀθήνα, Κωνσταντινούπολη, Σμύρνη — ὁ Γκὺς γράφει στὸν πρόλογό του: «J'ai osé entreprendre, et j'offre au public, la Suite de mon Voyage Littéraire de la Grèce, parce que je me crois obligé de répondre à un censeur tel que le savant M. de Paw». *Suite du Voyage Littéraire* (στὸ ἐξῆς SVL), avis préliminaire, τ. 1, τετρ. 1, φ. 1β. Ἐδῶ καὶ στὴ συνέχεια κράτησα, πάντα, τὴν ὀρθογραφία τοῦ Guys.

διάβασε ἢ ὅ,τι σχολίασε χωρὶς κἀν νὰ διαβάσει πολλὰ ἀπὸ τὰ κείμενα ποὺ παρέθεσε. Ἄφοῦ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο κλονίσει τὴν ἀξιοπιστία τοῦ συγγραφέα παίρνει ἕνα-ἕνα τὰ σημεῖα τῆς κριτικῆς τοῦ ἐνάντια στοὺς Ἕλληνες καὶ ἀντιπαραθέτει σ' αὐτὰ μιὰ τεκμηριωμένη ἐπιχειρηματολογία. «Δὲ θὰ μποροῦσε κανεὶς», λέει ὁ Πάβιος, «νὰ βρεῖ ἐκφράσεις γιὰ νὰ περιγράψει τὴν ἐξαθλίωση ὅπου περιέπεσαν οἱ Ἕλληνες καὶ ἀπὸ δικό τους φταίξιμο. [...] Αὐτὸς ὁ λαὸς ξαναμωράθηκε [...]»². Ὁ Κοραῆς θὰ ἀπαντήσῃ πάνω σ' αὐτὸ ὅτι «ὡς ἐμὲ εὐρίσκονται μυρῖοι εἰς τὴν Ἑλλάδα ἱατροί, φιλόσοφοι, γραμματικοί»³. Ὁ Γκὺς δὲ θὰ ἀρκεστεῖ σὲ μιὰ τέτοια διαβεβαίωση ἀλλὰ θὰ παραθέσει στὸ ἔργο του ὅλα τὰ ὀνόματα τῶν Ἑλλήνων λογίων ποὺ ξέρεi. Θὰ γίνῃ μάλιστα φορτικὸς σὲ ὅλους τοὺς πνευματικὸς ἀνθρώπους ποὺ θὰ γνωρίσει κατὰ τὴ δεκάχρονη παραμονή του στὴν Ἑλλάδα (1789-1799) γιὰ νὰ συμπληρώσει τὶς σημειώσεις του γύρω ἀπὸ τὴν πνευματικὴ, ἐπιστημονικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ κίνηση στὸ μείζονα ἑλληνικὸ χῶρο. «Si les Grecs n'ont plus aujourd'hui, ni leur florissante Académie, ni des Sophistes éloquens, ont'ils cessé de fournir, à toutes les places qu'ils peuvent remplir, des homes qui se distinguent par leur génie, par leurs conoissances et leurs talens? Tel est interprète ordinaire de la Porte ou du G. Seigneur. Les Grecs donent également d'excélens interprètes attachés aux Ministres des Puissances Etrangères, des Princes à la Valachie et à la Moldavie. M. de P. qui n'est pas venu à Constantinople ne conoit ni les Rhalis, ni les Princes Mavrocordato et Ipsilandi, ni les Draco, Carajat et autres que j'ai conus, ainsi que des Evêques très instruits que la Grèce ancienne n'auroit pas désavoués. Il y a sans doute, dans des monastères isolés et solitaires dans l'isle voisine de Calki, dans celle de Milo, et sur le Mont Athos des Caloyers ignorans. Mais ils ne prouvent pas plus l'ignorance de la nation entière, que leurs semblables, qu'on iroit chercher dans nos couvens, prouveroient la nôtre»⁴. Στὴ συνέχεια κάνει λόγο γιὰ τὸν Κωνσταντῖνο Σταμάτη, τὸν Π. Κοδρικᾶ, τὸν Εὐγένιο Βούλγαρη, τὸν Νικηφόρο Θεοτόκη καὶ τὰ ἔργα τους, τὸν Γαβριὴλ Χρυσοσπάθη, τὸν Χρῦσανθο Νοταρᾶ, τὸν Γεώργιο Βεντότη καὶ τὸ λεξικὸ του, τὸν γιατρὸ «Καραβάσιου» (Καρακάση), ἀκόμα καὶ κάποιον Ἕλληνα ἀπὸ τὴ Σμύρνη,

2. C. de Paw, *Recherches Philosophiques sur les Grecs*, τ. Α', Βερολίνο 1788, σ. 100.

3. Α. Κοραῆ, *Ἀλληλογραφία*, ἔκδοσι ΟΜΕΔ, Α' 1964, σ. 102.

4. *S V L*, τ. 1, σσ. 53-54.

τὸν Δαδίκη, πού ἐπεισε τὸν Βολταῖρο νὰ ἀλλάξει τὴν ἀρχὴ τῆς *Henriade*. Δὲν ξεχνᾷ τοὺς ἀδελφούς Μελισσηνοὺς ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἄλλους Ἑλληνας πού διακρίθηκαν ὄχι στὰ γράμματα καὶ στὶς ἐπιστῆμες ἀλλὰ στὴν τέχνη τοῦ πολέμου, καὶ πού κυβέρνησαν στόλους ξένων δυνάμεων: τὸν Ἀντώνιο Πιζάρρο, τὸν Νικόλα Πιέρρη, τοὺς Παν. καὶ Ἀλέξανδρο Ἀλεξιανό, κ.ἄ. Ἀναφέρεται στὸν Χρυσολωρᾶ, στὸν Θεόδωρο Γαζῆ καὶ στὸν Βησσαρίωνα, στὸν Μουσουῖρο καὶ τὸν Ἀργυρόπουλο. Παραθέτει ἀπὸ τὸν Καντεμιρ τὰ σχετικὰ μὲ τὴ Σχολὴ τοῦ Γένους: «On y enseigne la philosophie et les autres sciences. Il [ὁ Καντεμιρ] auroit du nommer la théologie en faveur de M. de P., mais il nome ensuite la plupart des savans professeurs». Καὶ ὁ Γκὺς ἀντιγράφει πιστὰ τὰ ὀνόματα τῶν καθηγητῶν αὐτῶν⁵.

Παρόμοιες ἀπαριθμήσεις γίνονται σὲ πολλὲς σελίδες καὶ σὲ πολλοὺς τόμους τῆς *Suite du Voyage Littéraire*. Ἡ χαρὰ τοῦ Γκὺς εἶναι τέτοια κάθε φορὰ πού προσθέτει ἓνα καινούργιο ὄνομα στὸν κατάλογό του, ὥστε δὲν παραλείπει νὰ σημειώσει: «n'en deplaise à M. de P.», ἢ «quoi qu'en dise M. de P.» καὶ ἄλλες παρόμοιες ἐκφράσεις. Στὴ Ζάκυνθο ὅπου θὰ μείνει πέντε ὀλόκληρα χρόνια, μέχρι τὸ θάνατό του, θὰ γίνῃ ἡ σκιά τοῦ Ἀντωνίου Μαρτελάου καὶ τῶν Κομούτων πού κοντὰ στὰ ἄλλα γιὰ νὰ «βγάλουν τὸ μάτι τοῦ P.» τὸν βοηθοῦν νὰ σχηματίσει ἓναν κατάλογο ἀπὸ τουλάχιστο 70 ὀνόματα λόγιων πού ἔζησαν μετὰ τὸ 1600⁶.

Πράγμα περίεργο ὅμως, μέχρι τὸν τέταρτο τόμο (1793) ὁ Κοραῖς δὲν ἀναφέρεται πουθενά. Θὰ ἦταν ἀπίστευτο νὰ ἀγνοοῦσε ὁ Γκὺς τὸ ὄνομα τοῦ ἑλληνα λόγιου. Γιατὶ καὶ στὸ Παρίσι ἔζησε τὰ χρόνια πού ἦταν ἤδη ἐγκαταστημένος ὁ Κοραῖς στὴ γαλλικὴ πρωτεύουσα, καὶ μὲ φίλους τοῦ Κοραῖ γνωρίζοταν καὶ ἀλληλογραφοῦσε, ὅπως π.χ. μὲ τὸν Villoison καὶ τὸν Chardon de la Rochette. Πάντως μᾶλλον στὴ Σμύρνη ἀκούει γιὰ πρώτη φορὰ νὰ γίνεται λόγος γιὰ τὸν ἑλληνα φιλόσοφο. Ποῦ νὰ φανταστεῖ μάλιστα ὁ Γκὺς ὅτι, παράλληλα μ' αὐτόν, ὁ Κοραῖς, γιὰ νὰ ἐκδικηθεῖ τὴν τιμὴ τοῦ ἔθνους του, καταπιανόταν μὲ τὴν ἀνασκευή τοῦ ἴδιου ἐκείνου ἔργου πού τόσο τὸν εἶχε πληγώσει⁷.

5. *SVL*, τ. 1, σσ. 51-52.

6. Στὸν κατάλογο αὐτό, πού τὸ μεγαλύτερο μέρος του ἔχει ἀντληθεῖ ἀπὸ τὸν Εὐγένιο Βούλγαρη, καὶ πού συντάσσεται στὴ Ζάκυνθο μετὰ τὸ 1796, ὁ Ἀντώνιος Μαρτελάος δὲν σημειώνει τὸν Ἀδαμάντιο Κοραῖ, σημειώνει ὅμως τὸν γνωστὸ συγγενή του: Ἀντώνιος Κοραῖς ὁ ἱατροφιλόσοφος. [καὶ μεταφράζει ὁ Γκὺς:] Anté. Korais de Chio, médecin et philosophe.

7. Α. Κοραῖ, Ἀλληλογραφία, ἔκδοσις ΟΜΕΔ, Α', 1964, σσ. 102 καὶ 499.

Ὁ Γκὺς φτάνει στὴ Σμύρνη στὶς 10 Ἰουλίου τοῦ 1792. Ἐρημὴ καὶ μαυροφορεμένη ἡ πόλη. Τὸ θανατικὸ κάνει θραύση. Ἀνάμεσα στὴν ἀφιξή του καὶ στὸ πρῶτο κείμενο ποὺ γράφει ἀπὸ τὴ Σμύρνη ὑπάρχει ἓνα χρονικὸ χάσμα ἑννέα μηνῶν (Ἰούλιος 1792 — Ἀπρίλιος 1793)⁸. Δὲν ξέρω ποῦ μπορεῖ νὰ ὀφείλεται. Πάντως στὶς 10 Ἀπριλίου τοῦ 1793 ὁ Γκὺς ἀρχίζει νὰ ξαναγράφει καὶ κατὰ τὴ συνήθειά του νὰ ὑπενθυμίζει στοὺς ἀναγνώστες του τὸ πλούσιο ἱστορικὸ παρελθὸν τῆς πόλης αὐτῆς καθὼς καὶ τὸ τί γράφανε γιὰ τὴ Σμύρνη ἀρχαῖοι καὶ νέοι συγγραφεῖς καὶ ταξιδιωτές. Δίνει ἐπίσης καὶ τὰ ὀνόματα γνωστῶν Σμυρνιῶν λογίων, μαρτύρων κλπ. Ἀναφέροντας λοιπὸν τὸν Νικήτα Σμύρνης (de plus célèbre rhéteur qui fut à Rome) στὰ χρόνια τοῦ Πλίνιου τοῦ Νεώτερου, βρίσκει τὴν εὐκαιρία νὰ ἐπανορθώσει τὴ σοβαρὴ παράλειψη καὶ νὰ συμπεριλάβει τὸν Κοραῖ, τὸν κυριώτερο ἐκπρόσωπο τῆς ἐλληνικῆς διανόησης, στὸν ἐξαντλητικὸ, ὅπως τὸν ἤθελε, κατάλογο τῶν νεοελλήνων σοφῶν καὶ λογίων. Τὴν εὐθύνη τὴ ρίχνει στὸν Villoison: «Nomons aussi celui que je me reprocherois d'avoir oublié, parmi les savans Grecs modernes, que j'ai du oposer à M. de Paw, et en rapportant la note que M. de Villoison auroit pu me fournir, et qui m'est donnée par M. Keun, Ministre Hollandois, le correspondant du savant Smyrnéen»⁹.

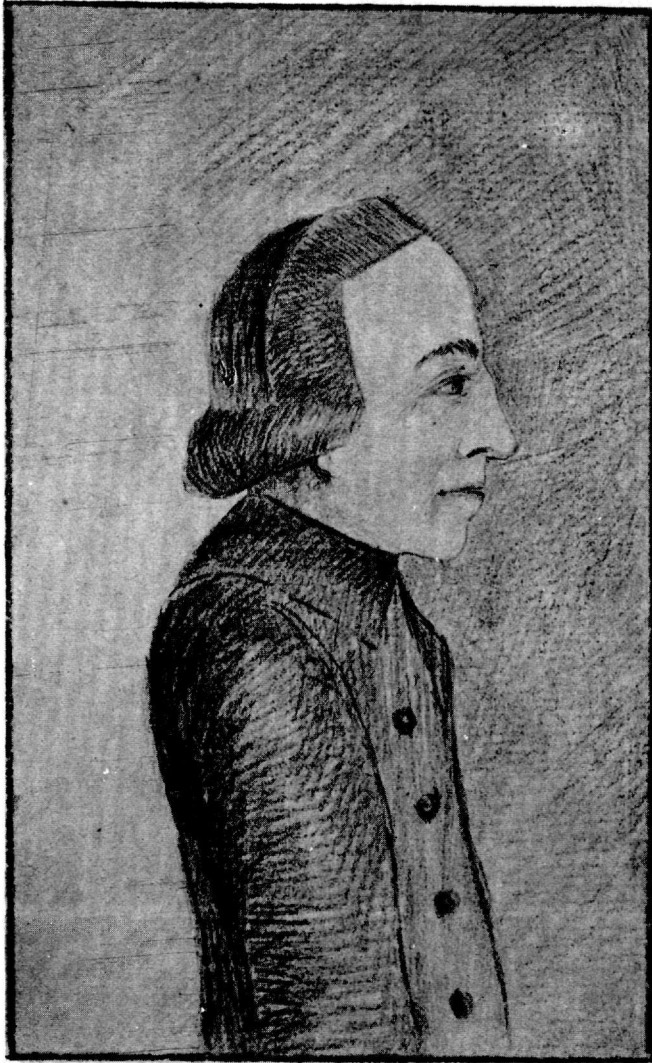
Ὁ Βερνάρδος Κιούν, ὁ πιὸ ὑπεύθυνος ποὺ θὰ μπορούσε νὰ μιλήσει γιὰ τὸν Κοραῖ, ὁ δάσκαλος καὶ ὁ προστάτης του, ὁ φίλος του, ἀναλαμβάνει νὰ τοῦ δώσει ἓνα σύντομο βιογραφικὸ σημεῖωμα ποὺ ὁ Γκὺς κολλᾷ στὸ περιθώριο τῆς σελίδας 518 τοῦ τέταρτου τόμου τῆς «Suite du Voyage Littéraire»¹⁰. Καλογραμμμένο, καθαρό, λιτὸ καὶ μετρημένο τὸ κείμενο

Λίγα χρόνια πρὶν ὁ Γκὺς εἶχε παρακαλέσει τὸν Παν. Κοδρικᾶ νὰ μεταφράσει στὰ ἐλληνικὰ τὸν Πάβιο καὶ νὰ τοῦ ἀπαντήσει: «Je n'ai pu obtenir de lui qu'il traduisit le livre de M. de P.» *S V L*, τ. 1, σ. 64. Ὁ Παν. Κοδρικᾶς στὶς *Observations sur l'Opinion de quelques Hellénistes touchant le Grec Moderne*, (Παρίσι, Kramer, 1802, σσ. 2-3) θὰ ὁμολογήσει ὅτι τὸ ἐγχείρημα αὐτὸ ξεπερνοῦσε τὶς δυνάμεις του: «L'analyse de cet ouvrage serait, sans contredit, une entreprise extrêmement utile, et l'on pourrait même dire que la partie morale de l'histoire la réclame, mais elle est au-dessus de mes forces».

8. Σὲ μεταγενέστερες ἑμὲς ἐπιστολές του σημειώνει γεγονότα ποὺ συνέβησαν στὸ διάστημα αὐτό. Π.χ. στὴ σ. 526 γίνεται λόγος γιὰ τὴν ἀνέλπιστη γιαντρεία τοῦ de Hoche pied ἀπὸ δύο Ἀρμένηδες γιαντρούς, τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1793.

9. *S V L*, τ. 4, τετρ. 2, σ. 518.

10. Αὐτόγραφο τοῦ B. Keun. Χαρτὶ κιτρινωπό. Μετὰ τὴν σέπια. 9,8 × 15,8 ἐκ. Ἀριστέρω περιθώριο 2 ἐκ.

M Keun *par M. de Chabannes*
et homme vertueux
fait le bien, suit les loix, et ne craint que les dieux

qui auroit dit de M Keun, cey n' est *Mérope. Trage de Voltaire*
Voltaire et M Keun eussent vendut amy de Mérope! f.

Τὸ πορτραῖτο τοῦ Keun ἀπὸ τῆς Mme de Chabannes

αὐτὸ ὄχι μόνον ἀντικατοπτρίζει τὴν ψυχικὴ ποιότητα αὐτοῦ ποῦ τὸ ἔγραψε, ἀλλὰ καὶ σκιαγραφεῖ σὲ δεκαπέντε σειρὲς τὴν ποῦ πλήρη εἰκόνα τοῦ Κοραΐ. Δὲν ξεχνᾷ τίποτε ἀπὸ τὰ ἐνδιαφέροντα ἢ τὰ ταλέντα του. Μᾶς δίνει ἄγνωστες λεπτομέρειες γιὰ τὶς σπουδὲς του, «σπούδασε Μεταφυσικὴ καὶ Φυσικὴ Θεολογία»¹¹ ἢ μᾶς βοηθάει νὰ ξεκαθαρίσουμε ποιὲς γλῶσσες ἤξερε καλὰ ἤδη ἀπὸ τὴ Σμύρνη — «Ἀρχαῖα Ἑλληνικά, Ἱταλικά, Γαλλικά, Λατινικά, Ἀγγλικά» — καὶ ποιὲς ἔμαθε ἢ τελειοποίησε στὸ Ἄμστερνταμ — «Ἰσπανικά, Ἑβραϊκά, Γερμανικά, Ὀλλανδικά». Ἐπειδὴ τὸ κείμενο αὐτὸ δὲ χρειάζεται κινεὶνα σχολιασμὸ τὸ παραθέτω αὐτοῦσιο:

Diamanti Coraj natif de Smyrne, où il aprit le Grec littéral, ainsi que l'Italian, le/François, le Latin et l'Anglois. S'étant établi à Amsterdam, il s'y perfectionna dans/ces langues, et y ajouta l'Espagnol, l'Hébreu, et l'Allemand, ainsi que le Hollandois:/il s'appliqua aux Mathématiques, à la Métaphysique, et à la Théologie Naturelle./Aiant quitté le commerce, pour se livrer entierem. aux Sciences, il étudia à Montpellier/pendant 5 ans la Médecine, et se fit recevoir Docteur: après avoir défendu avec un/applaudissem. peu commun, sa thèse inaugurale, qui est au jugement des connoisseurs/un chef d'oeuvre de Purétologie, écrite en stile Cicéronien. Aussi faloit-il la réimprimer./A Paris il donna une traduction Françoise de la Médecine clinique de M. de Selle premier/médecin du feu roi de Prusse. Il fait actuellem. un comment. med. crit. sur les Aphor./d'Hippocrate, et il est chargé de la révision des M.S.S. Grecs, qui sont à la Biblioth. du/roi, pour enrichir l'édition des Variantes des LXX, qui se prépare en Angleterre. Il fit [διορθ. ἀπὸ τὸν Γκός: a fait] encore une très belle traduction de l'Allemand en Grec Vulgaire, d'un excellent/catéchisme, et composa [διορθ. ἀπὸ τὸν Γκός: il a composé] d'autres petits ouvrages pour l'instruction religieuse de sa nation,/à laquelle il est constamm. devoué

φιλίας ἔνεκα

B. Keun

Ἄσ Γκός ἔμεινε στὴ Σμύρνη δύο χρόνια, ἀπὸ τὶς 20 Ἰουλίου τοῦ 1792 ὡς τὶς 30 Ἰουλίου τοῦ 1794, κοντὰ στὸ γιό του Joseph-David¹². Τὶς

11. Πβ. Σταμάτη Πέτρου, *Γράμματα ἀπὸ τὸ Ἄμστερνταμ*, ἐπιμέλεια Φίλ. Ἡλιοῦ, Ἀθήνα, 1976, σ. λδ'.

12. François - Joseph - Marie - David Guys (1754-1838), πρῶτοτοκος γιὸς

έντυπώσεις του από τη Σμύρνη τις κατέγραψε στον τέταρτο τόμο του οδοιπορικού του που αποτελείται από 221 φφ. Στις σελίδες του συναντά κανείς πολύ συχνά τὰ ὀνόματα ἑλων τῶν Ὀλλανδῶν μεγαλεμπόρων καὶ διπλωματῶν στοὺς ὁποίους ὁ Κοραῆς δὲ ξεχνᾷ νὰ στέλνει τοὺς χαιρετισμούς του ἀπὸ τὸ Παρίσι: «Je vous prie», γράφει στὸν Keun ὅταν τοῦ στέλνει τὰ ἔντυπα τῆς δίκης τοῦ Λουδοβίκου XVI, «de communiquer toutes ces pièces à vos connoissances, et particulièrement aux maisons de M. M. de Hochepped, Van Lennep et Frémeaux, à qui vous présenterez mes amitiés et mes vœux sincères pour leur bonheur à l'occasion de la nouvelle année»¹³. Τὴν ἴδια ἐποχὴ ὁ Γκὺς χαιρετᾶ τὴ συντροφιά τους καὶ περνᾷ ὄνειρεμένες μέρες μαζί τους στὸ Καζίνο (Λέσχη) τῆς Σμύρνης ἢ κυρίως στὸ Σεβντίκιοι γιὰ νὰ ἀποφύγει τὴν πανούκλα ποὺ ἔσκιαζε ἀκόμα τὴν πόλη. Κάθε φορὰ ποὺ τοῦ δίνεται ἡ εὐκαιρία δὲν παραλείπει νὰ μιλήσει μὲ τὰ πιὸ κολακευτικὰ λόγια γι αὐτοὺς καὶ γιὰ τὶς οἰκογένειές τους καὶ νὰ δώσει περιγραφὰς τῶν σπιτιῶν τους¹⁴. Ἔτσι συχνὰ θὰ γίνῃ λόγος καὶ γιὰ τὸν πᾶστορα Keun ἀναπόσπαστο μέλος αὐτῆς τῆς συντροφιάς καὶ μόνιμο τῆς οἰκογένειας de Hochepped. Κοντὰ στὸ ἐξοχικὸ τῶν Van Lennep στὸ Σεβντίκιοι ἔχει ἓνα ξωκκλήσι: «Dans cette petite chapèle proprement décorée, et fondée par la religieuse Mad^e Frémeaux, l'abé qui est chez M. le C. de Hochepped nous a dit la messe, après laquelle il a chanté à genoux avec tous les assistans, come s'ils eussent tous été François, et environnés d'enemis, *kirié eleyse mas*, que je répétois avec le choeur»¹⁵.

τοῦ Pierre - Augustin Guys. Βλ. γι' αὐτὸν Ἰφ. Ἀναστασιάδου, «Les Russo - Turcs à Zante, en 1798 (d'après un manuscrit inédit de P. - A. Guys)», *Balkan Studies*, τ. 14, 1973, σσ. 40-41, σημ. 55-61.

13. Α. Κοραῆς, *Ἀλληλογραφία*, ἔκδοσι OMEΔ, Α', 1964, σ. 307.

14. *S V L*, τ. 4, σσ. 531, 614-615, κ.ά.: «L'amateur, après ces visites doit voir chez M. Van Lennep un beau portrait de Vandik, un tableau en broderie ouvrage de Mad. de Chabanes et de ses soeurs, représentant la vue de Constantinople, et chez M. le Cte de Hochepped, le pendant de ce tableau brodé par sa fille Mme de Heidenstam (βλ. Ν. Κ. Χ. Κωστῆ, *Σμυρναϊκὰ Ἀνάλεκτα*, ἔκδ. Β', Ἀθήνα, Ἐστία, 1906, σ. 47).

15. *S V L*, τ. 4, σ. 611. Ἡ λειτουργία αὐτὴ ὅπου πῆραν μέρος πιστοὶ διαφορετικῶν δογματῶν εἶναι ἀκόμα ἓνα παράδειγμα τῆς ἀνεξίθρησκείας τοῦ Keun ποὺ ἐπέτρεπε ἀκόμα καὶ σὲ λουθηρανούς ἢ μεμμονίτες (ἀναβαπτιστὲς) ποὺ βρισκόνταν στὴ Σμύρνη νὰ πάρουν μέρος στὴ Θεία Εὐχαριστία. D. C. Hesselning, «Korais et ses amis hollandais», *Μνήμη Σπυρ. Λάμπρου*, Ἀθήνα 1935, σ. 2. Τὸ Σεβντίκιο

Ὁ Γκὺς πού εἶναι ἀρκετὰ libertin καὶ καθόλου θρησκόληπτος, ἐντυπωσιάζεται βαθιά ἀπὸ τὴν προσωπικότητα καὶ τὴν καλοσύνη τοῦ Keun. Μιλώντας κάποια στιγμή γιὰ τὰ μέλη τῆς οἰκογένειας de Hoche-pied γράφει γι' αὐτόν: «de vénérable¹⁶ et savant Pasteur, M. Keun, qui est toujours calme, et portant sous la froideur aparente d'un air grave, le cœur le plus chaud pour ses amis, le plus complaisant pour tous les autres, le plus compatissant pour les malheureux»¹⁷.

Τὰ λίγα αὐτὰ λόγια δὲ προσθέτουν τίποτε στὰ ὅσα ξέρουμε μέχρι τώρα γιὰ τὸν Ὁλλανδὸ πάστορα καὶ στὰ ὅσα ἔγραψαν γι αὐτόν ὁ Α. Κοραῆς, ὁ Ι. Ρώτας καὶ ἄλλοι¹⁸. Ὅμως ὁ Γκὺς κοντὰ σ' αὐτὰ μᾶς προσφέ-ρει κάτι μοναδικό: Τὸ πορτραῖτο τοῦ Β. Keun, φτιαγμένο μὲ μολύβι ἀπὸ τὴν Κυρία de Chabanes¹⁹ πού μὲ τὸ ἴδιο τῆς τὸ χέρι, σὰ λεζάντα, ση-

ἦταν ἡ ἀβερὴ κατοικία τῶν εὐπόρων ἐν Σμύρῃ Ὁλλανδῶν, ὧν αἱ ἐπαύλεις σφ-ζονται εἰσέτι αὐτόθι, καὶ ἐνταῦθα ὁ Keun κατὰ τὸ θέρος ἐτέλει τὰ τῆς λατρείας ὡς καὶ βαπτίσεις τῶν τέκνων τοῦ ρηθέντος de Hoche-pied καὶ ἄλλων Ὁλλανδικῶν οἰκογενειῶν· Ν. Κ. Χ. Κωστῆ, *Συμπληρωματικά*, σ. 735 καὶ σημ. 4. Στὴν ἐκκλησία αὐτῆ παντρεύτηκε καὶ ἡ Anne Van Lennep τὸν Jean de Chabanes La Palisse, *SVL*, τ. 4, σ. 612.

16. «σεβάσμιος καὶ σεβαστός», ἀποκαλεῖται ἀπὸ τὸν Κοραῆ· *Βίος Α. Κοραῆ συγγράφεις παρὰ τοῦ ἰδίου*, Παρίσι 1833, σ. 11.

17. *SVL*, τ. 4, σ. 616.

18. Βλ. συγκεντρωμένη βιβλιογραφία στὴν εἰσαγωγή τοῦ Ν. Α. Βέη, *Κοραῆ, Ἐκλεκτὸς Σελίδες*, Ἀθ. 195, σσ. 11, σημ. 6 καὶ 13 σημ. 2.

19. Anne, κόρη τοῦ David Van Lennep πού παντρεύτηκε τὸν Ἰωάννη μαρκήσιο de Chabanes La Palisse, πατέρα τοῦ Γάλλου ἀντιναύαρχου Ὀκτάβιου πού διακρίθηκε στὴν Κριμαία. Τὸ προικοσύμφωνο τοῦ γάμου — 8 Μαΐου 1787 — ἦταν καταχωρημένο στὰ βιβλία τοῦ Γενικοῦ Προξενείου Γαλλίας στὴ Σμύρνη, ἀπ' ὅπου ὁ Ν. Χ. Κωστῆς δημοσίευσε τὸ πανομοιότυπο τῆς ὑπογραφῆς τοῦ Β. Keun· Ν. Κ. Χ. Κωστῆ, «*Συμπληρωματικά τινὰ περὶ Βερνάρδου Keun καὶ Κοραῆ*», *Ἀρμονία*, 1, Ἀθήνα 1900, σ. 741. Ἡ Anne de Chabanes ἐκτός ἀπὸ τὴ σοβαρὴ τῆς μόρφωση εἶχε μεγάλη κλίση στὴ ζωγραφικὴ καὶ τὸ κέντημα. Νὰ τί γράφει ὁ Γκὺς γιὰ ἕναν ἀπὸ τοὺς πίνακες πού ζωγράφιζε καὶ κεντούσε: «Ce n'est pas assez d'habiter Sewdikui, pour goûter le bonheur d'y être, j'ai eu encore le plaisir de jouir délicieusement de sa vue, en admirant l'ouvrage en broderie dont j'ai parlé, fait par Mad^e de Chabanes, qui a travaillé sur le satin cet agréable tableau, avec toutes les couleurs de la nature et de la vérité. Elle n'est pas seulement savante dans l'art de Minerve, et je ferois volontiers son portrait ou son éloge, si je savois peindre come le Corrège ou come elle». Πολὺ ἀργότερα, στὸ περιθώριο τῆς σελ. 633, μὲ πολὺ θαυμασμό γιὰ τὴν Anne de Chabanes, θὰ γράψει ὁ Γκὺς: «Cette femme forte ayant rejoint son époux à Londres, n'y ayant pas été acablée come lui de la perte inattendue de tous ses biens, elle a formé une école pour la langue françoise, se bornant à 12 écoliers, elle vit

Diamantès Forajij natif de Smyrne, où il aput le Grec littéral, ain si que l'Italian, le François, le Latin et l'Anglois. S'étant établi à Amsterdam, il s'y perfectionna dans ces langues, et y ajouta l'Espagnol, l'Hebreu, et l'Allemand, ainsi que le Hollandois: et il s'appliqua aux Mathématiques, à la Métaphysique, et à la Théologie Naturelle. Ayant quitté le commerce, pour se livrer entièrement aux Sciences, il étudia à Montpellier pendant 5 ans la Médecine, et se fit recevoir Docteur: après avoir défendu avec un esprit ingénieux, pour commun, la thèse inaugurale, qui est au jugement de ceux qui l'ont vue un chef d'oeuvre de Purologie, écrite en stile Cicéronien. Au si fit-il la réimpression. A Paris il donna une traduction Française de la Médecine clinique de M. Selle premier Médecin du Roi de Prusse. Il fait actuellement un comment. méd. sur les Aphor. d'Hippocrate, et il est chargé de la révision des M. S. Grecs, qui sont à la Biblioth. du Roi, pour enrichir l'Édition des Variantes des LXX, qui se prépare en Angleterre. Il fit encore une très belle traduction de l'Allemand en Grec Vulgaire d'un excellent catéchisme, et composa d'autres petits ouvrages pour l'instruction religieuse de la nation, à la quelle il est consacré. *Φιλίας ἐν κτῆ Β. Keun.*

Τὸ σημείωμα τοῦ Keun.

μείωνε ἓνα στίχο ἀπὸ τῆ «Μερόπη» τοῦ Βολταίρου: «Cet homme vertueux/fait le bien, suit les loix et ne craint que les dieux». Εἶναι τὸ πορτραῖτο ἑνὸς ὄχι καὶ τόσο ὁμορφου ἀνθρώπου, σοβαροῦ, ἡρεμου καὶ φαινομενικὰ αὐστηροῦ κάτω ἀπὸ τὸ ἄχαρο ἔνδυμα καὶ τὴν ἀκόμα πρὸ ἄχαρη κόμμωση τοῦ Ὀλλανδοῦ πάστορα. Ὅμως τὸ μεγάλο καὶ καθαρὸ μέτωπό του ἐμπνέει ἐμπιστοσύνη. Τὸ παγερὸ ὕφος τοῦ παρουσιαστικοῦ ζεσταίνεται καὶ φωτίζεται ἀπὸ τὸ ἀχνὸ χαμόγελο τῶν χειλιῶν καὶ τῶν ματιῶν. Τὸ βλέμμα χωρὶς νὰ πάψει νὰ συμμετέχει στὴν καθημερινότητα ἀντικατοπτρίζει μιὰ ἐσωτερικὴ ζωὴ ποῦ σίγουρα θὰ ἔφθανε μέχρι τὴν ἐνόραση. Βλέποντάς τον θυμόμαστε τὴν ἐπιγραμματικὴ φράση τοῦ Κοραῆ: «Ὁ Δόμιμος εἶναι, ὁ Δόμιμος εἶναι... εἶναι... ΑΝΘΡΩ-ΠΟΣ. Δὲν ἔχω μεγαλύτερον τίτλον νὰ τὸν δώσω»²⁰.

²⁰ Ἰφιγένεια Ἀναστασιάδη

ainsi, et fait vivre sa famille de son travail». Στὸν τέταρτο τόμο τῆς S V L βρίσκονται καὶ ἄλλα πορτραῖτα ζωγραφισμένα ἀπὸ τὴν Madame de Chabanes.

20. Α. Κοραῆ, Ἀλληλογραφία, ἔκδοση ΟΜΕΔ, (1964), σ. 74.